

תלמיד: למה נענשו השליחים בגלל חטאו של אחזיה?

מחנך: אולי מי שהוא מכם יודע להשיב תשובה לשאלה זו ממה שלמדתם בגמרא והיא נזכרת גם ברש"י בחומש?

תלמיד אחד: אין שליח לדבר עבירה.

תלמיד שני: דברי הרב ודברי התלמיד – דברי מי שומעים?

מחנך: נכון מאד. הם היו צריכים לברוח ולהסתתר ואפילו למסור את נפשם על קידוש ה' ולא לצאת בשליחות מבישה זאת.

תלמיד: למה שלח אליהו אש מן השמים בשליחים ולא באחזיה עצמו. צריך היה לבוא אליו ולשרוף כל אשר מסביב לו?

מחנך: אין מתקנים את העולם על ידי אמצעים כאלו. גם הקב"ה בכבודו ובעצמו אינו משנה את סדרי העולם באורח כזה, כל שכן צדיקיו ההולכים בדרכיו. למינוי מלך ושליט על העולם יש טעמים רבים, כל שכן מלך לישראל. מחוץ לזה, במסגרת הבחירה החפשית ניתנת הרשות לרשעים רבים, למלכים ולשליטים, לפעול במידה רבה כרצונם, והם נשארים בחיים עד זמן קבוע מאת ה'. לא כן עם אנשים פשוטים, שאין סדרי העולם הכלליים תלויים בהם. אם הם משתפים עצמם במעשי רשע, כדוגמת שרי אחזיהו, הם עלולים להיענש הרבה יותר מהר על אשר הם עוזבים את חובתם לבוראם ונשמעים לאחד הרשעים שבעולם. אמנם גם הם רק לעיתים רחוקות נענשים בעונש גלוי אשר יש בידו לבלום את הבחירה החפשית.

לא כן בשעה זו, כאשר כל עם ישראל זקוק היה לאזהרה חמורה מאד שישבו אל לבם באלו תנאים הם נמצאים. את אחזיה לא היה כל צורך לשרוף. הוא עמד למות בכל אופן. אבל בני ישראל החיים צריכים היו לקבל אזהרה חמורה לדעת שהצלתם איננה ב"בעל זבוב", ושהם, כמו שאומר הפיתגם, "משחקים באש".

לפעולה זו בודאי היתה השפעה גדולה אולי גם על אחזיה ובעיקר על אחיו יהורם שמלך במקומו והטיב את מעשיו, כדלהלן ג ב.

פרק ב נושא ראשון. פסוקים א-ח.

הנושא: אליהו עוזב את העולם הנגלה.

מחנך: התורה והנביאים הם בדרך כלל דברים נגלים וניתנים להבנה של כל אחד המעמיק בהם. יש דברים שלא כל אחד יכול להבין אותם, יש תורה שלמה הנקראת בשם "תורת הקבלה", או "תורת הסוד", גם אלו דברים מובנים, אלא לא לכל אחד. אליהו הנביא הוא יוצא מן הכלל, כמדומני. בפרק זה כתוב שהוא עלה השמימה בסערה, אלישע אף ראה רכב

אש וסוסי אש, אבל ברור שאין כאן דברים פשוטים. בגמרא ובספרי הקודש של הדורות המאוחרים, ובמקובל בעם, נאמר הרבה על אליהו הנביא הקיים גם היום ונגלה לפעמים לבני אדם גדולים.

בזמירות של מוצאי שבת יש חרוז נפלא: "אשרי מי שנתן לו שלום והחזיר לו שלום".

אנו מצפים לו שיבוא במהרה לבשר על הגאולה. בודאי שרתם או שמעתם לא פעם אחת את תחילת הזמר למוצאי שבת: "אליהו הנביא, אליהו התשבי, במהרה יבוא אלינו עם משיח בן דוד".

אליהו לא טעם טעם מיתה וקבורה (מהזמר הנ"ל), ובכל זאת נעלם הוא מן העולם החי. נקרא פסוקים אלו בפירושו המילים בלבד ואני אשיב לשאלות שתשאלו במידה שאדע לעשות כן.

הערה מחנך: ב"דעת סופרים" לספר מלכים ניסיתי לעמוד על כל נקודה ונקודה, אולם נדמה לי שאין מקום לדברים אלו בבית הספר היסודי. אף אם לומדים ספר מלכים בכיתה גבוהה, גם בבית ספר תיכון (הייסקול), אינני בטוח אם זה מועיל להתעמק בפרטים אלו. זה טוב לעיון היחיד, או למקרה שהתלמידים לוחצים ביותר ומבקשים בירור, והמורה רואה לפניו תלמידים אשר לפחות חלק מהם מוכשרים להתעמק ולהבחין מתוך התאפקות וזהירות בדברים יותר עליוניים.

תלמיד אחד: אנו רואים כאן נביאים רבים בממלכת ישראל שבה שלט בית אחאב. הלא למדנו לפני כן שהנביאים התחבאו במערות מפני שאיזבל רצתה להרגם (מלכים א יח ד, יג). עתה אנו רואים מתהלכים חפשים בחוץ.

תלמיד שני: אולי יצאו עתה מן המערות ברצותם לראות בעליית אליהו?

מחנך: לי לא נראה כך. לי נראה כי לאחר מעמד הר הכרמל והתשובה הנכנעת של אחאב לאחר הריגת נבות (מלכים א כא כז-כט) נשתנה המצב בארץ באופן יסודי. היה חופש גמור לנביאי ה' אף מצד אחזיה.

אבל אליהו שביקש ואמר: "רב עתה ה', קח נפשי" – נשאר בבקשתו. אגב: היכן זה, נא לחפש בספר מלכים א'.

תלמיד: בפרק יט, פסוק ד.

מחנך: נכון. המצב לא נשתנה בצורה כזו שאליהו ישנה את בקשתו לגמרי. אך היא לא נתמלאה בצורה שביקש תחילה, היינו שימות. הוא נסתלק מן העולם הנגלה, אבל הוא נמצא בו, שלא כמתים האחרים. אבל זה עניין שלא כאן בכיתה נוכל לדעת דבר ברור ממנו.

נושא שני. פסוקים ט-י.

הנושא: נבואה כפולה ומכופלת להצלת ישראל

(תחילת תקופת הנביאים שדבריהם כתובים בספר).

מחנך: מי יסביר לי את בקשת אלישע מאליהו, שיהיה "פי שנים ברוחו?"

תלמיד: זה דומה למה שאמרו ישראל בעת משיחת שלמה: "ויגדל את כסאו מכסא אדני המלך דוד" (מלכים א' א' ז). "ויגדל את כסאו מכסאך" (שם מז).

מחנך: זו השוואה יפה מאד. אבל אני מבקש מאת כל הכיתה לחשוב ולדון, האם זו גם השוואה נכונה?

תלמיד אחד: אני חושב שאין כל טעם להשוואה. בימי דוד עמדו לגדול ולעלות, עתה הם במצב הפוך. אליהו מסתלק מפני שאיננו יכול לשאת את הנעשה.

תלמיד שני: ואני חושב שזה בדיוק אותו הדבר. אליהו מבקש לעזוב את העולם הלא טוב. אלישע צריך להישאר ועליו מוטל עתה לתקן את העולם הזה. על כן הוא מבקש שיהיה לו כוח כפול, שלא יתייאש כמו שהתייאש אליהו.

מחנך: נכון מאד. עם ישראל לא יכול לחדול מלהתקיים. חלקים רבים ממנו, וכן מלכים ושרים, יכולים להיאבד, אבל העם כולו בכללו – לא ולא. יש שדוקא בזמן ירוד במובן הרוחני של עם ישראל – ה' נותן להם כוח מיוחד ברוח ובחומר, כדי שימנעו את חידלון ישראל. אלישע ידע זאת. כאשר נתמנה על ידי אליהו, הכיר כי יש עתה צורך ברוח כפולה, ברוח של מעשים וגם רוח של סבלנות.

תלמיד: האם זה בכוחו של אליהו לעשות זאת?

מחנך: נכון שאלת. אין אלישע אומר: עשה אתה שיהיה פי שנים ברוחך אלי. הוא רק עונה לשאלת אליהו מה הוא מבקש. תשובתו היא כי כוח כפול דרוש לו. ראו מה משיב לו אליהו?

תלמיד: אם הוא יילקח יהיה כן ואם לא – לא.

מחנך: אולי תוכלו להעמיק את הדברים?

תלמיד: אם אליהו יסתלק, סימן כי העולם רע מאד הוא, שאדם בכוחו של אליהו אינו יכול לתקנו.

מחנך: נכון. אם המצב הוא רע כל כך צריכים אנשים גדולים עוד יותר. אליהו בטוח כי ה' יתן אנשים כאלו.

תלמיד: אם כן לנו צריך ה' ליתן אנשים גדולים עוד יותר.

מחנך: צדקת. אבל לזה צריכים זכויות. להם עדיין היו הרבה זכויות. לנו אין כל כך הרבה. אבל בלי ספק גם היום ה' נותן לנו די אנשים טובים כסף וכוח כדי שלא יאבד ישראל. זה נושא לפעם אחרת.

בלימודנו להלן נראה כי אכן נתן ה' לאלישע רוח כפולה. אלישע התהלך בממלכת שומרון לארכה ולרחבה ועשה ניסים רבים לגדול ולקטן, לאיש ולאשה, ללמד לכל ישראל שה' נמצא בתוכם ומוכן לעזרם בכל עת ובכל שעה.

ויותר מזה: לא לאלישע בלבד ניתנה הרוח הגדולה. בתקופת אלישע קמו נביאים גדולים שה' ציוה שדבריהם ייכתבו לדורות. גם לפניהם היו נביאים רבים שעשו נפלאות, אבל בדרך כלל לא נכתב על זה, ואם אכן נכתב – זה על הנביאים ועל מעשיהם, אבל לא דבריהם מפיהם. עתה החלו הדברים להכתב בדבר ה'.

ספר מלכים עוסק אך במלכי ישראל. אבל אנו נצרף מעתה לכל מלך מעט דברים גם על הנביאים שפעלו בימיו.

פסוקים יא-יח.

כאמור, יש ללמד פסוקים אלה בעיקר בפירוש המילים, מפני הקושי להסביר את האמור. כדאי לשנן בעל פה את המילים: "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו" (ב יב) בפירוש רש"י על פי תרגום יונתן, אליהו בכוחו הרוחני טוב היה לישראל יותר מכל הרכב והפרשים של מלכי ישראל. וכן יש בעיות בקשר לנביאים ההולכים לחפש את אליהו. ב"דעת סופרים" יש דיון באלו והצעות כיצד להסביר את הדברים לפחות באופן חלקי.

פרקים ב-ח

הנושא הכללי: ניסי אלישע.

מחנך: אנו נלמד מעתה על מעשים רבים שאירעו בממלכת שומרון בתקופה קצרה למדי, שנכתבו לא בגלל עצמם. בתקופות קודמות לא נכתב כלל על דברים כאלו. עתה הם נכתבו בגלל שאלישע היה מעורב בהם ועשה ניסים גדולים ונפלאים, לפעמים לצורך קטן ביותר, כמו להעלות גרזן שנפל לתוך המים (ו ה-ו). בדרך כלל אין ה' עושה ניסים גלויים. כמעט כל המאורעות הם במסגרת הטבע, שגם הוא נס גדול וקבוע שעושה ה'. ניסים נעשים בעת ההכרח, כשאין ברירה. בדרך כלל הנס קשור גם בהצלה גדולה, של רבים. ניסי אלישע היו בעלי מטרה אחרת: לעידוד ולחיזוק האמונה.

ההכרח בניסי אלישע אינו להצלה גופנית, אלא להצלה רוחנית. יש מהם שנעשו דוקא בסתר, לחזק ידי מעטים, ללא רצון לפרסם את הנס.